

ATATÜRK'ÜN HALKÇILIK ANLAYIŞININ TÜRKİYE'NİN ÇAĞDAŞLAŞMASINDAKİ ROLÜ VE ÖNEMİ

Abdullah İLGAZİ*

ÖZET

Ağır koşullar altında kazanılan Ulusal Kurtuluş Savaşı'yla Türk halkı tutsak olmaktan kurtulmuş ve ulusal bir devlet kurmanın yolu açılmış olmasına rağmen, Türk insanını uzun yıllardan beri çağdaş dünyanın gerisinde bırakan karanlık ve bilgisizlik sorunu henüz çözümlenememişti. Atatürk'ün deyimleriyle 'zor, ancak onurlu' olan bu savaşın mutlaka kazanılması gerekiyordu. Bilgili, vatandaşlık hak ve bilincine ulaşmış insanlar yetiştirmek, Mustafa Kemal Atatürk'ün halkçılık anlayışının temelini oluşturdu.

ABSTRACT

Although Turkish people were freed from being captive on the victory of National Freedom War which was fought under hard conditions and the path to a national state was paved, the problem of lack of knowledge and inadequate education which caused Turkish people fall far behind the contemporary world had not to be solved yet. This war which was called by Atatürk as 'hard and dignified' had to be won. To educate people so that they could be knowledgeable, aware of their rights, and be conscious of being a citizen was the founding block of Atatürk's Populist Concept.

1. Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusu çok ağır kayıplara uğramış, Mondros Ateşkes Antlaşması uyarınca mevcut birlikler terhis edilmiş ve silahları alınmıştı. Türklerin anavatanı işgal edilmeye, paylaşılmaya başlanmıştı. Düşman devletler Osmanlı Devleti'ne ve ülkesine maddi ve manevi yönden saldırmışlar; yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişlerdi. Padişah ve halife olan kişi, hayatını ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyordu¹. Hükümeti de aynı durumda. Farkında olmadan başsız kalan ulus, karanlık ve belirsizlikler içinde, olup biteni bekliyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkması, ülkenin içinde bulunduğu zor koşullar altında gerçekleşmiş ve düşmanı işgalden kurtarmak için ön hazırlıklar yapılması ve halkı savaşa hazırlamakta en güvenilir kaynağın Anadolu insanı olacağı inancına dayanmıştı. Bunun bir nedeni Anadolu'da başlayan bazı direnme hareketleri, bir başka nedeni de İstanbul Hükümeti ile padişahın kendi rahatlarını düşünerek ülkenin içinde bulunduğu kötü durumla ilgilenmeyip Türk halkını başsız bırakmasıydı.

Mustafa Kemal Paşa'nın güvendiği Anadolu insanı ile bütünleşmesi ve gizli yeteneklerini çok önceden keşfetmesiyle² Ulusal Kurtuluş Savaşı başlatılmış dünyada eşi görülmemiş bir fedakarlık örneği sonucu Anadolu işgalden kurtarılmıştı. Ancak bu askeri başarı, Türk ulusunu hak ettiği yere ulaştırmaya yetmeyecekti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve tartışmasız

* Yrd.Doç.Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev*, Cilt:I, Ankara:Türk tarih Kurumu Yayınları, 1989, s.3.

² Aynı eser, s.23.

tek lideri Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e göre Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmanın yolu, Türk insanını vatandaşlık hak ve bilincine kavuşturmaktır. Atatürk'ün halkçılık anlayışının dayandığı temel nokta budur.

2. Halk Kavramı

Fransızca'da *Peuple*, Almanca'da *Volk*, İngilizce'de *People*, İtalyanca'da *Popolazione*, Osmanlıca'da *Avam*, *Nas*, *Eşhas*, *Amme*, *Millet* anlamında kullanılmıştır. 'Halk', Arapça *El-Halk* kelimesinden gelen yaratma anlamında bir kelimedir. Çeşitli sözlüklerde, 'yaratılmış olanlar', 'insanlar', insanlardan bir bölük, aynı yerde toplanmış insanlar aydın ve memur topluluğu dışında kalanlar³ gibi karşılıkları olan bu kavram ilimden nasibini almamış ve toplumda mevkii aşağı olanlar anlamında da kullanılmıştır⁴.

3. Halkçılık Nedir

Halkçılık, 20.yy.'ın en etkili ideolojisi haline geldi⁵. Ancak, muğlak bir terim olan halk kavramına çeşitli anlamlar verildiği gibi, halkla ilgili düşünce, eylem ve politika ilkesi olan 'Halkçılık' da çok çeşitli şekillerde yorumlandı. Bunlardan bazıları: *"Modernizasyon sorunları ile karşı karşıya kalan, geri kalmış köylü ülkelerinde ortaya çıkan sosyalizm...; Dev gibi yükselen sanayi ve finans kapitalin tehdidi altında küçük kırsal halk kesimini ideolojisi...; değişim geçiren bir toplumda geleneksel değerleri gerçekleştirmeyi arayan kırsal bir harekettir...; Halkın çoğunluğuna ait görüşü seçkinci bir azınlık tarafından edinildiğine inanan görüş...; Kentsel işçi sınıfı kitlelerinin veya köylünün desteğini arayan ancak bu iki kesimin birinden birinin örgütsel gücünden ortaya çıkmamış olan siyasal bir harekettir"*⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nde halkçılık anlayışı, *"bireyler arasında hiçbir hak ayrılığı görmemek, topluluk içinde ayrıcalık kabul etmemek, halk adı verilen tek ve eşit bir varlık tanımak; halkı cemiyet ölçüsü ve temeli olarak ele almak ve bu tabakayı maden ve manen yükseltmek ve adetçe artırarak memlekete tam manasıyla hakim kılmak; tabakanın altında ve üstünde bulunan*

³ Necdet ÖKMEN, *Halkçılık Üzerine*, İstanbul:Latin *Matb.*,1969, s.5.

⁴ M.Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, Cilt:I, İkinci Basım, İstanbul: 1971, s.112.

⁵ İdeoloji kavramını çeşitli kaynaklar birbirine yakın bir şekilde açıklamaktadır. Kavram ilk olarak Fransız düşünürü Destutt de Tracy(1754-1836) tarafından düşünceyi inceleyen bilim anlamında kullanılmıştır.XX.yy.'ın Marks ile Engels'in kendilerinden önceki sosyalist akımlara ideoloji adını verdikleri bilinmektedir.Yeni Türk Ansiklopedisi, "Herhangi bir sosyal grubun yaşayışına yön veren ve kendi içinde ahenkli bir düzen meydana getiren düşünce ve şekillerin bütünüdür "(IV.Cilt,s.1389); Meydan Larouse: "siyasi ve toplumsal bir doktrin meydana getiren ve bir hükümetin, bir partinin, bir sosyal sınıfın v.b. hareketlerine yön veren düşünce ve görüşler sistemi"(VI.Cilt, s.213); Büyük Sözlük: "İngilizce: ideoloji, Fransızca: ideologie; Yunanca: İdea+Logos; bilim, söz; Herhangi bir topluluğun, toplumun, sınıfın v.b. kendi maddi koşullarından kaynaklanarak yaşamına yön veren sistemli düşünce, inanç ve düşünüş biçimlerinin tümü"(V.Cilt, İstanbul: Gözlem Yay.,1982, s.1038)

⁶ H.BERBEROĞLU, *a.g.tez*, s.10-11.

*bu zümreleri tasfiye işine başlayarak bir halk milleti kurmak ülküsüne yürümek; ilahi bir otoriteye, padişahlığa karşı olmak ve iktidarı halk adına sahiplenmek*⁷ tutum ve görüşü olarak açıklanabilir.

Türk Dil Kurumu uzmanlarından Ferit Devellioğlu ve Neval Kılıçkan tarafından hazırlanan *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*'te halkçılık: "*Bireyler arasında hiçbir hak ayrılığı görmemek, topluluk içinde belli bir zümre, cemaat, aile ve ekonomik güç için ayrıcalık tanımamak*"⁸. Bir başka kaynakta ise halkçılık, "*halk bireyleri arasında hak ayrılığı kabul etmeme, halkçı olma(halk yararı için çalışma)*"⁹ olarak açıklanmaktadır.

Yukarıda verilen çeşitli görüş ve tanımlamalardan da anlaşılmaktadır ki Halkçılık, sınıf üstünlüğüne ve ayırımına karşı olduğu gibi, herhangi bir aile, sınıf ya da topluluğun bir başkasına üstün olmasına da karşıdır¹⁰. Halkçılık, 'Democratie' nin karşılığıdır. Sözlük anlamından da anlaşıldığına göre Halkçılık, halkın velâyeti, halk üzerinde hüküm süren velâyetin yine halkın kendisi olması demektir. Sözlük anlamına göre halkın bir sınıf ya da sınıflar tarafından yönetilmesi mümkün değildir¹¹.

Ulus yönetiminde, devlet kurumlarında halka dayanan, halktan güç alan ve ulusun her bireyinin toplum kuralları önünde eşit olacağı halkçı bir düzen kurmayı amaçlayan¹² Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet yönetimini oluştururken vermiş olduğu önermelerinde ve onu savunan bütün sözlerinde Cumhuriyet kelimesi yerine halk yönetimi, halk hükümeti, halkçılık deyimlerini kullanıyordu¹³. Milli Savunma Teşkilatı'nın güçlendirilmesi için alınacak tedbirlerin görüşüldüğü 12 Temmuz 1920 günkü oturumda verilen bir önerenin görüşülmesi sırasında; "*...hangi prensibimizi koyabileceğimizi düşünmekle meşgul olalım. Zannederim bugünkü mevcudiyetimizin mahiyeti asliyesi, milletin temayülâtı umumiyesini ispat etmiştir, o da Halkçılıktır, Halk Hükümetidir...*"¹⁴ demiştir. Erzurum Kongresi'nin toplanmasından önce 7-8 Temmuz 1919'da sabaha karşı Mazhar Müfit Kansu'ya yazdığı şu cümle bunu doğrulamaktadır: "*Zaferden sonra şekli hükümet Cumhuriyet olacaktır*"¹⁵. Ancak Halkçılık Atatürk'ün sadece Cumhuriyet kelimesini kullanmamak, yani gerçek amacını gizlemek için kullandığı bir deyim olmayıp

⁷ N.ÖKMEN, *a.g.e.*, s.5-6.

⁸ *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*(Haz.:F.Devellioğlu -N.Kılıçkanı), İstanbul 1975, s.506.

⁹ *Meydan Larouse*, V.Cilt, İstanbul:1971, s.558.

¹⁰ Suna KİLİ, *Atatürk Devrimi*, Ankara:Türkiye İş Bankası Yay., 1981, s.252.

¹¹ Halil NİMETULLAH, *Halkçılık ve Cumhuriyet ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti*, İstanbul 1930, s.17.

¹² İsmet Z. EYYÜBOĞLU, *Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri*, İstanbul: Uygur Yay., 1981, s.149.

¹³ İsmail ARAR, *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, İstanbul 1963, s.10.

¹⁴ *Aynı eser*, s.10.

¹⁵ Mazhar Müfit KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt:I, Ankara 1966, s.131.

aynı zamanda Türk toplumuna vermek istediği yeni sosyal ve ekonomik düzeni ifade etmek için kullandığı bir kavram idi. Bu konu ilerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4. Halkçılığın Ortaya Çıkışı

İngiltere’de 1640’daki Cromwel ihtilali¹⁶ ile başlayan süreç, 1689 Parlamenter yapı değişikliğiyle¹⁷ büyük bir siyasal dönüşümü gerçekleştirdi ve aşağı yukarı 100 yıl kadar sonra yine aynı ülkede başlayan Sanayi İhtilali ve Fransız İhtilali(1789) ile noktalandı¹⁸. Bu sürecin en önemli özelliklerinden birisi, Avrupa’nın Ortaçağ düzenini artık siyasi, ekonomi ve kültürel bakımdan tamamen geride bıraktığını göstermesiydi. Ortaçağ teolojik dünya görüşü yerini artık halk egemenliği kavramına bıraktı. İngiliz yurttaşının gerçek olarak siyasi iktidara katılması, 18. yüzyıl sonlarına doğru gerçekleşti ve genel seçim sistemi bu ülkede 19.yüzyılın ikinci yarısında kabul edildi.

Amerika’da, 1880’lerde batılı ve güneyliler arasında çiftçi birlikleri denilen yerel siyasal eylem grupları oluşmuş ve 1890’da da tarım reformcularının koalisyonu kurulmuştu. Bunlar, Amerika senato üyelerinin halk tarafından seçimi ve siyasal demokrasiyi güçlendirip çiftçileri iş ve sanayi çevreleri ile eşit düzeye getirerek diğer siyasi tedbirleri programa aldılar. 1892’de halkçı başkan James B. Weaver, bir milyondan fazla oy aldı. Kongreye üye soku ve önemli başarılar elde etti. 1894 ara seçimlerinde de ek seçim zaferleri kazanıldı.

19.yüzyılda Rusya’da halkçı hareket anlamında kullanılan Norodonizm, 19.yy’da Rus entellektüellerinden oluşan sosyalist üyelerin yürüttüğü siyasi hareket anlamına geliyordu. Ancak, Rusya’da Narodnik hareket köleliğin kaldırılmasından sonra gelişti. Ülkedeki kötü gidişe karşılık bu hareket, çareyi çalışma ortaklıklarının kutsal geleneğine dönmekte buluyordu.

Aynı yüzyılda Fransa’da görülen halkçı hareket, Rusya ve Amerika’da görülen halkçı hareket gelişimini gösteremedi. Siyasi gelişme, çatışmalarda en çok sesini duyurabilen küçük burjuvazi ve işçi sınıfı ile büyük burjuvazi arasındaki mücadele doğrultusunda gelişti. Fransa’da görülen sınıflar arası mücadele, bu ülkenin iktisadi yapısındaki değişimin(feodal ekonomiden kapitalist ekonomiye geçiş) siyasal alandaki yansımalarıydı.

Görülüyor ki halkçı hareketin kökeninde siyasal haklarını elde edebilmek üzere kölelerin, köylülerin, işçilerin, büyük ve küçük burjuvazinin krala, imparatora ve yardımcılara baş kaldırmak üzere ortaklıklara ve ekonomik örgütlenmelere girişmeleriyle başlamıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısı ve

¹⁶ 1649’da İngiltere’de I. Charles öldürüldükten sonra iktidar Lord Proctecton adıyla Cromwell’in eline geçti.

¹⁷ İngiltere’de William III döneminde 1689’da yasaların üstünlüğünü savunan özel yetkili yargı organlarını kurma hakkını kaldıran Bill Of Rights kabul edildi.

¹⁸ İlhan AKIN, *Kamu Hukuku*, İstanbul 1974, s.284

20.yüzyılın tamamı yeryüzünde uluslaşma hareketi içinde halkçılık hareketiyle birlikte yaşanmıştır. Halkçılık hareketinin yaşanmadığı İslam ülkelerinde bu gün dahi durum pek iç açıcı değildir.

5. Halkçılık İdeolojisinin Türkiye'ye Girişi

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la birlikte başlayan kültürel değişme, eğitimde dolayısıyla okullarda kendisini gösterdi. Eğitim ve öğretimin sağlandığı medreselerin yanısıra Tanzimat döneminden itibaren batı tarzı okullar açıldı. Tıbbiye, Mühendishane ve Harbiye bu okulların en önemlileri oldu. Yabancı dillerin de öğrenildiği bu okullarda çalışan öğretmenlerin çoğunun ya Avrupalı ya da sonrada müslüman olmuş kişilerdi. Böylece batı düşüncesine açılan eğitim sistemi elbette batı düşüncesinden de etkilenecekti. Özellikle Tıbbiye'de Fransızca eğitimin görülmesi, Fransız düşünce adamlarından etkilenmeyi ön plana çıkardı. Fransız kültür ve düşünce akımlarının eğitimimiz üzerindeki etkisi kısa zamanda artmaya başladı.

Batılı anlayışa uygun okullarda okuyan öğrencilerin siyasal alandaki etkilenmelerinden biri de halkçı ideoloji oldu. Rusya'da Petersburg Üniversitesi'nde gelen Hüseyinzade Ali Bey, Rusya'da populistlerin 1887 yılına kadar güçlü olduğu dönemde okuduğu ve Petersburg'da tartışılan halkçı düşüncüyü Tıbbiye öğrencileri arasında yaydı¹⁹.

Halkçı düşüncenin yankıları bununla kalmadı. Aynı yıllarda, Balkanlarda özellikle Bulgar aydınları arasında yaygınlık kazanan bu düşünce, Rusya'daki Narodnik fikirlerin de etkisinde kalan Ermenilerin başlattığı Nasyonalist Taşnak hareketinden ayrı olarak halkçı hareketin öncüsü sayılabilir²⁰. Diğer yandan Balkanlarda gelişen özgürlükçü akımlar, bir yandan İttihat ve Terakki'nin eylemleri üzerinde etkili olmaya başlarken diğer yandan burada yaşayan Türkleri de etkiledi. Özellikle köylücülük ve köylülük kavramının gelişmesi ve tartışılması, halkçılık ideolojisinin gelişmesine katkıda bulundu²¹.

Halkçı düşüncüyü benimsemenin getirdiği bu ilk faaliyetlerin yanısıra, aydınlar arasında ülkenin yönetimi konusunda düşünce ayrılıkları bulunmaktaydı. Örneğin; Mizancı Murat, bir halk olarak karşısına Türk köylü kitlesini alırken diğer yandan bu kitlenin cahil bir kitle olduğunu ve ondan çekinilmesi gerektiğini savunuyordu. Ali Rıza Bey ise, son dönemlerinde Avrupa'da bulunmasına ve halkla ilgilenmiş olmasına rağmen halka güvenmemeye devam etti; onun cahil bir kalabalık olduğunu, hanedana körü körüne bağlılık gösterdiğini bunun da önderleri açıkça taklide götürdüğünü savundu. Abdullah Cevdet de halkın cahil olduğu noktasında aynı fikirleri

¹⁹ Şükrü HANİOĞLU, *Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981, s.22-23.

²⁰ Niyazi BERKES, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul 1965, s.94.

²¹ Hürriyet BERBERCİOĞLU, *a.g.e.*, s.29.

savundu, ancak cahil olan halkın eğitilmesi gerektiği konusunda diğerlerinden ayrıldı²².

1908 yılında, II.Meşrutiyetin ilan edilmesiyle Osmanlı Devleti'nin siyasal hayatında önemli değişiklikler oldu. Bunların en önemlisi İttihat ve Terakki'nin siyasal hayatta etkinliğini artırması; yasal olarak eylemlerini sürdürmesi, yani bir parti olarak ortaya çıkmasıydı. 1908'de yapılan bu devrime ilk kez dini açıdan değil, politik açıdan bakılması ve tepki gösterilmesi söz konusu oldu²³. Bunun yanında beraberinde İslamcı, Osmanlıcı ve Batıcı görüşlerin yanında farklı düşünce anlayışları ortaya çıktı ve aydının gücünün ne olduğu üzerinde tartışmalar başladı. O zamana kadar aydının halkı aydınlatması, eğitmesi söz konusu iken bundan sonra aydının halkı yakından tanınması geçerlilik kazandı²⁴.

Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı aydınları 'Yeni Felsefe' ve 'Genç Kalemler' ismi altında iki dergiyle düşüncelerini halka aktarmaya ve böylece ülkede yaşanan sorunlara çözüm bulmaya çalıştılar. Özellikle Genç Kalemler, halkçı düşüncenin savunuculuğunu üstlendi ve sorunların çözümünde toplumsal iletişim aracı olan dil ile başlamaya öncelik tanıdı. Yığınlara ulaşabilmek ve halk ile aydınlar arasında kopukluğu giderebilmek için halkın aydınları anlayabileceği sade bir dille onlara seslenmeyi zorunlu gören aydınlar, bu düşünceleriyle aynı zamanda 'Halka Doğru' akımını da başlatmış oluyorlardı²⁵.

Bu dönem halkçılık anlayışına Ziya Gökalp yeni bir boyut kazandırdı. Ziya Gökalp'ın Durchein sosyolojisinden etkilenmesi halkçı düşüncüyü Fransız sosyalizminin bir uzantısı olan dayanışmacılık niteliğine soktu ve halkçılığın Türkiye'ye girmesi ve yaygınlaşmasında köprü yolu oynadı. "*Bir cemiyetin dahilinde bir takım tabakaların yahut sınıfların bulunması, dahili musavatin bulunmadığını gösterir. Binanaleyh, halkçılığın gayesi tabaka ve sınıf farklarını kaldırarak, cemiyetin birbirinden farklı zümrelerini yalnız iş bölümünün doğurduğu meslek zümrelerine hasretmektir. Yani halkçılık felsefesini düsturda icmal eder, sınıf yok meslek yok*", sözleriyle halkçılık anlayışını açık bir şekilde ortaya koyan Ziya Gökalp, halkçı ideolojinin sosyal boyutunun yeniden yorumlanmasına da katkıda bulundu²⁶.

Kurtuluş Savaşı yıllarında benimsenen halkçılık ise, ulusal devletin kurulmasını amaçlayan, iktidar sorununa çözüm arayan, ulusal egemenliği

²² Şerif MARDİN, *Jöntürklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s.40-41.

²³ Niyazi BERKES, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Doğu-Batı Yay., 1979, s.395

²⁴ Doğan AVCIOĞLU, *Türkiye'nin Düzeni*, Cilt:I, Ankara:Tekir Yay., 1979, s.356.

²⁵ İhsan GÜNEŞ, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yay., 1997, s.194-195.

²⁶ Zafer TOPRAK, "Halkçı İdeolojisinin Oluşumu", *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul:1977, s.14.

benimseyen ve bunun için İstanbul Hükümeti'yle mücadele eden toplumsal bir içerikten çok siyasal yönü ağır basan bir halkçılıktır²⁷. Bir yandan emperyalizme karşı ulusal bağımsızlığı savunan diğer yandan saltanata karşı ulusal egemenliği vurgulayan bu anlayış, aslında gündemdeki sorunların çözümüne yönelik geniş bir sorun niteliğindedir. Yeni dönemle birlikte halk kavramı ve ideolojisi de yeni bir yoruma tabi tutuldu. En önemlisi, Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşünceye getirdiği yeni bir boyut oldu.

6. Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da sarayın kendisine vermiş olduğu mevki ve rütbeleri terkedip İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi, halkçı bir liderin halka kavuşması, halkla buluşmasıydı. Kurtuluş Savaşı sadece dış düşmanlara karşı yapılmadı, çıkarlarını halkın çıkarları üzerinde tutan ve halkla karşı karşıya gelen saray ve çevresindekilerle de savaşıldı. Anadolu halkı kendilerinden olanlarla olmayanları tanıdıkça İstanbul Hükümeti'ne karşı geldi ve Mustafa Kemal'in yanında yer aldı. Merkezi Ankara'da olmak üzere Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan bu örgütlenme, kısa zamanda Anadolu'ya yayıldı ve bilinçli bir halk devletine gidiş özelliğine büründü.

Bunun ilk adımı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından bir gün sonra, 24 Nisan 1920'de verilen bir önerge ile bir hükümet kurulması kabul edildi. Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuyla ilgili sözleri Nutuk'ta şu şekilde yer almaktadır: *"...bu esaslara müstenit olan bir hükümetin mahiyeti suhuletle anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, ulusal egemenlik temline dayanan halk hükümetidir..."*²⁸. Mustafa Kemal, yıllardır Padişah ve Halifeye bağlı kalmış, onlardan başka bir şey görmemiş olan halka ve hatta 23 Nisan 1920'de kurulan meclise bir halk hükümeti düşüncesini benimsetmeye çalıştı. Büyük Millet Meclisi'nin 12 Temmuz 1920 günkü oturumunda yaptığı konuşmasında bu niyet açık bir şekilde anlaşılmaktaydı:

*"İç yönetimimiz konusunda güçlükleri yok edebilmek için, iyi görevli atamak, ya da görevlinin görevine son vermek kuralını ortadan kaldırmak gereğindedir. Biz bu kuralı iki ilkeye dayandırarak sonuçlandırabiliriz. Bundan dolayı hangi ilkeyi koyabileceğimizi düşünmeye koyulalım. Sandığıma göre bugünkü varlığımızın gerçek özü ulusu genel eğilimlerini ortaya koymuştur. O da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir. Efendiler, biz memur sınıfı yaratmak için çalışmayalım. Ve kesinlikle memur kadrosu içinde bulunanları bir yere koymak için kafa yormayalım. Yönetimi halka vermek için çalışalım. O zaman bütün güçlüklerin ortadan kalkacağına inanıyorum. Ben bununla uğraşmaktayım"*²⁹.

²⁷ Zafer TOPRAK, *a.g.m.*, s.19

²⁸ *Nutuk-Söylev*, Cilt:II, s.589.

²⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt:I, İstanbul: Maarif Matbaası, 1945, s.90.

Cumhuriyet öncesi dönemde toplumsal içerikli, geleceğe ışık tutan tek bir belge halkçılık görüşünün kabul edilmesiydi³⁰. Kabul edilen bu görüş, 1921 Anayasasını temelini oluşturdu³¹. Mustafa Kemal Paşa'nın imzası ile meclise sunulan Anayasa tasarısı³², halkın içinde bulunduğu yoksulluğu gidermeyi, mutluluk ve güvencini sağlamayı, bu doğrultuda toprak, eğitim, adalet, ekonomi ve toplumsal işlerde çağın gereklerini, halkın gerçek gereksinimlerine göre yenilikleri ve kuruluşları gerçekleştirmeyi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin görevleri arasında saydı³³. Meclis konuşmasında da Mustafa Kemal, *"Bugünkü varlığımızın asıl niteliği, ulusun genel eğilimini kanıtlamıştır. O da halkçılık ve halk hükümetidir"*³⁴ diyerek konuyu daha açık bir şekilde ortaya koydu.

Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu halk devletinin özünü, halkçılık anlayışını ve halk kavramından ne anladığını öğrenmek için O'nun bu konudaki açıklamalarına bir kez daha bakalım:

*"Fakat mesleki içtimâî itibarıyla dahi düşündüğümüz zaman biz hayatını, istiklalini kurtarmak için çalışan erbab-ı say bir milletiz. Binanaleyh herbirimizin hakkı vardır, selahiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde bu hakkı iktisap ederiz. Yoksa arka üstü yatmak, hayatını sayiden muara geçirmek isteyen insanların bizim heyeti içtimaimiz içinde yeri yoktur. O halde ifade ediniz, Efendiler halkçılık, nizam-ı içtimaiyesini saine hukukuna istinat ettirmek isteyen bir mesleki içtimaidir"*³⁵.

Halkçılığın demokratik bir düzeni zorunlu saydığı ve dikta rejimlerine, ve özellikle Rusya'daki bolşevik uygulamalarıyla karıştırılmaması gerektiğini de şu sözleri ile açıklamaktaydı:

"Biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve istiklalini kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi noktai nazarlarımıza istinad ediyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin mutil mevoidine aldanarak işe girişmedik. Bizim noktai nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malumdur ki bolşevik prensipleri değildir ve bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim iktisadımıza göre, milletimizin temini hayal ve noktai nazarımız ki halkçılıktır, kuvvetin, kudretin hakimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yoktur ki bu, dünyanın en kuvvetli

³⁰ Suna Kili, *Atatürk Devrimi*, Ankara: İş Bankası Yay., 1981, s.139.

³¹ *Nutuk*, Cilt:II, s.753.

³² Söz konusu tasarı 13 Eylül 1920'de meclise sunulmuştur. Bkz.*Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Cilt:4, s.179.

³³ İsmail ARAR, *a.g.e.*, s.34.

³⁴ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt:II, Ankara: T.T.K. Yay., 1959, s.40.

³⁵ *Aynı eser*, Cilt:I, s.191

bir esası, bir prensiptir, elbette böyle bir prensip bolşevik prensipleriyle tearuz etmez...³⁶.

Mustafa Kemal'e göre halk bir yandan mesleklerine göre toplumda daha alt tabakalarda yer alan unsur olmasına rağmen bir yandan da ulus düşüncesi ile de bir tutulmuştur. Bu düşüncesini, *"Bir defa halkımızı gözden geçirelim. Memleketimiz çiftçidir, milletimizin ekseriyet-i azamisi çiftçi ve çobandır. Buna karşılık arazi sahibi sayısı çok azdır. Bunlar da himaye edilmelidir. Sonra zanaat sahipleri ile kasabalarda ticaret yapan tüccar gelir Bunların karşısında alacak olacak büyük sermaye sahibi insanlar pek yoktur...Bunlardan sonra amele gelir. Mevcut işçiler 20 bini geçmez. Sonra aydınlar gelir. Ben millet böyle görüyorum. Her meslek erbabı diğerine muhtaçtır, onları sınıflara ayırmak mümkün değildir. Bütün hepsi ise halkı oluşturur"³⁷, sözleriyle açıklar.*

Atatürk'e göre devrim amaç değil araçtı. Değişmez tek amaç halk egemenliği idi ve halkın devletini kurmaktı. Adı ne olursa olsun bu halk devletinin adı değişmemeliydi³⁸. O'nun halkçılığına ne doğuda ne de batıda bir kaynak aramak boşunaydı. Atatürk'ün kurmuş olduğu devletin temelinde ne halkın halk için, halk tarafından yönetimi ve ne de 'halka rağmen halk için' yönetim söz konusuydu³⁹.

Atatürk'ün halkçılık anlayışında, yüzyıllarca sürüp gelen halkla devlet arasındaki uçurumu kapama, yönetilenlerle yönetenler arasındaki yabancılaşmayı ortadan kaldırma, devleti halk adına halk için halk yararına işleyen bir kuruluş olarak biçimlendirme, temel düşünceydi⁴⁰. O'na göre bu düşünce, batıya yönelmenin doğal bir sonucuydu. Zira batı uygarlığı halka dayanan, halkı kendi kaderine sahip kılma amacı güden bir uygarlıktı.

Atatürk'ün halkçılık anlayışı, kuramsal düzeyde bir görüş olmayıp, toplum yaşamını her kesitinde ve en somut bir şekilde uygulanması gereken bir ilke durumundadır⁴¹. O'nun halkçılık ilkesine göre, iktidarın kaynağı doğrudan halkın kendisindedir ki bu zaten Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmiş biçiminde ve hemen hemen toplumun bütün kesimlerinin ulusal cepheye katılımında kendini açıkça ortaya koymuştur. O'nun bu düşüncesi, ulusun özgürlüğünü, eşitliğini amaçlıyordu ki bu da aslında kendisinin demokratik bir sisteme olan inancını ortaya koymuştur⁴². Sadece farklı işlevleriyle birbirlerini tamamlayan zümrelerden oluşan bir toplum yapısını yeterli görmeyen Atatürk'e göre böyle

³⁶ Atatürk'ün *Söylev Ve Demeçleri*, Cilt:I, s.101.

³⁷ H.BERBERCİOĞLU, *a.g.e.*, s.75.

³⁸ Cahit TANYOL, *Atatürk ve Halkçılık*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yay., s.71.

³⁹ *Aynı eser*, s.65

⁴⁰ Emin ÖZDEMİR; "Halkçı Atatürk", *Ilgaz Dergisi*, XVII, 194(1977), s.121.

⁴¹ Muharrem TUNAY, "Atatürk'ün Halkçılık İlkesi ve Çalışma Hayatı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, II,3(Mart 1986), s.510.

⁴² A.Neyzar KARAHAN, *Atatürk'ün Halk İktidarı Anlayışı*, Ankara 1981, s.4.

bir yapı halkın egemen olduğu özgürlükçü ve eşitlikçi bir siyasi rejimle desteklenmeliydi.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilk günlerinden ölümüne kadar geçen süredeki uygulamaları incelenecek olursa, O'nun halkla hiçbir zaman ters düşmediği; gerek davranış, gerekse düşünceleriyle halka karşı olanlarla da savaştığı görülecektir.

7. Halkçılık İlkesinin CHP Programına Alınması

Mustafa Kemal Atatürk, halkçılık prensiplerinden yola çıkan, yeni Cumhuriyet'in temel ilkelerini de içine alan ve Kurtuluş Savaşı'nda öncülük etmiş olan kadroyu bir partiye dönüştürme kararını şu sözlerle açıkladı:

“Bu milli maksat ve mülâhazaları nazarı dikkate bulundurarak, milletin her sınıf halkından hatta âlemi islamin en uzak köşelerinden bana ebediyen müftechir bırakacak surette gördüğüm teveccüh ve itimada kesbi liyakat etmek için en mütevazi bir millet ferdi sıfatıyla hayatımı, sonuna kadar vatan hayrına vakfeylemek emeliyle sulhün istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim”⁴³.

Bu sözlerin devamında, esaret zincirlerinde kurtulmak için çekilen sıkıntılar hatırlatıldıktan sonra halkı bu duruma düşüren gerçek nedenlerin dış düşmanlardan çok içinde bulunulan cehalet, taasup, ekonomik gerilik ve yoksulluk olduğu özellikle belirtilmiş; gelecekte aynı sıkıntılarla tekrar karşılaşmamak için tek çarenin ulusça elbirliği yapılarak planlı olarak çalışmak gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, bütün aydınlardan kurulacak partinin programı üzerinde çalışmağa ve görüş bildirmeğe davet etti.

İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi için yapılan seçimde oy birliği ile seçilen Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin adayları, 7 Ağustos 1923'te toplanarak önce Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş Savaşı'nın başından toplantı gününe kadar yapılan çalışmaları dinledi ve daha sonra parti tüzüğü üzerinde görüşmelere başlandı. 7 Ağustos –9 Eylül tarihleri arasında yapılan çalışmalar sonucunda parti tüzüğü kesin olarak kabul edildi ve bu suretle Halk Fırkası resmen kuruldu⁴⁴. 9 Eylül 1923'te kabul edilen 104 maddelik Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi'nin 'Umumi Esaslar' başlığını taşıyan ilk yedi maddesi fırka programına ait olup ikinci maddede halkçılık ilkesi şöyle tanımlandı:

“Halk Fırkası nazarında halk mefhumu herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak musavvati kabul eden bütün fertler halktır. Halkçılar hiç bir

⁴³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:II, Ankara 1997, s.51 ; Ayrıca bkz. Nutuk-Söylev, Cilt:II, s.957.

⁴⁴ Halk Fırkasını kuruluş çalışmaları için bkz. Tarık Zafer TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, İstanbul, 1972, s.556-604; Mete TUNÇAY, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması(1923-1903), İstanbul; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.19-40.

ailenin, hiçbi sınıfın, hiçbir cemaatin hiçbir ferдин imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vazetmekteki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fertlerdir”.

Cumhuriyet Halk Partisi, 15-20 Ekim 1927 tarihinde Atatürk'ün Büyük Nutuk'unu söylediği İkinci Büyük Kongre'de parti tüzüğünü kısmen değiştirdi. Programa ait maddeler yine tüzük içinde yer almış ve bu maddelerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Cumhuriyetçi, Halkçı, Milliyetçi olduğu yer aldı. Böylece, başlangıçta tek olan ilkeye iki ilke daha eklenerek bu ilkeler üçe çıkarılmıştır. Üçüncü Büyük Kongre'de ise bu ilkelere devletçilik, laiklik ve İnkılapçılık eklenmiş ve ilke sayısı altıya çıkarıldı.

İlk nizamnamedeki Halkçılık tanımı, 11 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin Üçüncü Büyük Kongresi'nde şu şekli aldı:

“...irade ve hakimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkı ile ifasını tanzim yolunda kullanılması fırkaca büyük esastır. Kanunlar önünde mutlaka bir musavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı ve halkçı kabul ederiz”⁴⁵.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'nın 13 Mayıs 1935 tarihli oturumunda yeni program görüşmeleri yapılırken Parti Genel Sekreteri Recep Peker, partinin yeni halkçılık anlayışını şu sözlerle açıkladı:

“Biz halkçıyız. Bizim halkçılığımızı bizim anladığımız manadadır. Başka bir çok yerlerde de popüler, popülist adları taşıyan halkçılık davasında bir çok partiler vardır. Fakat bizim önemli vasfımız da halkçılık, onlarınki gibi bir klişeden ibaret değildir. Biz her yurttaşın elini yurttaş olarak sıkarken beraber çalışırken, onda saygı ile tanımaya değer vasıflar görür ve her vatandaşı müsavi haklı, müsavi şerefli insan olarak tanır ve imtiyaz davasında bulunmayan yurttaşlar kitlesini halktan ve halkçı tanırız... Türkiye'de sınıf yoktur, cins yoktur”⁴⁶.

Görülüyor ki halkçılık, Atatürk döneminde Türk toplumu yeniden örgütlenirken ve en çok 1930'lu yıllarda tartışılmıştır. Anlayışın temelinde Ziya Gökalp'ın 'toplum içinde bireylerin meslek çevresinde bütünleşerek işbölümü yapabilmesi' düşüncesi yatmaktadır. Toplumsal adalet, yasa önünde eşitlik, bireysel özgürlük de bu halkçılık anlayışı içinde almaktadır. Özellikle sınıf ve ailelere imtiyaz tanımaması siyasal ahlak anlayışı bakımından çağdaş bir tavır olmuştur.

8. Halk Eğitimi ve Millet Mektepleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte halkın içinde bulunduğu ağır sorunların çözümünde onlara yardımcı olabilmenin tek yolunun eğitim olduğu görüldü ve halk eğitimine büyük önem verildi. Birinci Cumhuriyet

⁴⁵ C.H.P. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10-18 Mayıs 1931, İstanbul: Devlet Matb., s.25-26.

⁴⁶ Necdet ÖKMEN, a.g.e., s.21-22.

Hükümeti'nin Milli Eğitim Bakanı, illere gönderdiği bir genelge ile valilerin ilgisini bu konuya çekti ve tedbirlerin alınmasını istedi. 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilk resmi teşkilatlanmaya gidildi ve Halk Eğitim şubesi kuruldu⁴⁷.

1928 yılında yapılan Harf Devrimi ile halk eğitimi ülkemiz için zorunlu hale geldi. Arap harflerinin bırakılarak yerine Türk alfabesini kabulü, Türk tarihinde halk eğitimine yönelmiş hizmetlerin en büyüğü oldu. Mustafa Kemal Atatürk her alanda olduğu gibi halk eğitimine de baş öğretmen olarak görev aldı ve en önde yürüdü. Halk eğitiminde amaç, Türk devrimini geniş kitlelere benimsetmek ve ekonomik alanda yararlı olmaktı. Mustafa Kemal Paşa, 1923 yılında, Büyük Millet Meclisi'nin açılışında verilecek halk eğitiminin amacını şöyle açıklıyordu:

*“Yaparak öğrenmeğe dayanan ve yaygın bir eğitim ve öğretim için yurdun önemli merkezlerinde yeni kitaplıklar, çeşitli bitkiler ve hayvanlar içine alan bahçeler, konservatuvarlar, işyerleri, müzeler, galeriler, sergi alanları kurmak gerekli olduğu gibi...Bu merkezlerde bilimsel gece toplantıları ve konferanslar düzenlemek, halkın okuyup yazamayanlarına en kolay yoldan okutarak onlara birinci derecede gerekli olanı vermek, gece dersleri açmak...”*⁴⁸. Atatürk'ün bu sözleri gerçek anlamda bir halk eğitimi programının çerçevesini çizmekteydi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla ortaya çıkan halk eğitimi, 1928-1935 yılları arasında kurulan Millet Mektepleri ile yoğun bir şekilde verilmeye çalışıldı ve halk eğitimi yaygınlaştırıldı. Bu gelişmeler, toplumun köylü kesiminin okur yazar vatandaşlar yapılarak yeni yaşam biçimine, seçimli siyasal yaşama, yeni aile anlayışına, yeni mesleklere, yeni zevk ve eğlencelere hazırlanmasını yansıtmaktaydı. Türk toplumu sözlü kültürden yazılı kültüre geçirilirken⁴⁹ bireyleri de kendine güvenen bağımsız ve özgür olmayı öğrenecekti. Böylece, köyle kent arasındaki uçurum kapatılacaktı. Atatürk'ün Halkçılık anlayışının uygulanabilir amacı budur.

Şehir ve kasabalarda yeni Türk harfleriyle okuma yazma seferberliği, vatandaşlar arasında çok büyük ilgi görünce, bu yoğun çalışmaların örgütlü ve daha uyumlu yürütülmesi gündeme geldi. İsmet Paşa, 8 Şubat 1928'de Millet Mekteplerinden ciddi bir şekilde söz etti⁵⁰. 1 Ocak 1928'de ise Milli Eğitim Müdürlükleri gözetiminde Millet Mektepleri açıldı ve Türk harflerini okutma ve öğretme işi ülke çapında daha kapsamlı duruma getirildi⁵¹.

⁴⁷ Eşref KILIÇ, *Türkiye'de Halk Eğitimi*, Ankara: Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1968, s.7.

⁴⁸ Beşir GÖĞÜŞ, *a.g.m.*, s.175.

⁴⁹ Meral ALPAY, “Halk Eğitiminin Önemi”, *Türk Kütüphaneler Bülteni*, XIX, 4(1970), s.318.

⁵⁰ Müçteba İLGÜREL, *Millet Mektepleri*, İstanbul: 1981, s.29.

⁵¹ M.Şakir ÜLKÜTAŞIR, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Ankara Ün., Yay., 1973, s.66

Atatürk'ün Halkçılık Anlayışının Türkiye'nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi

Millet Mekteplerinin eğitime başlama günü(1 Ocak 1929) yurttan 'Maarif Bayramı' olarak duyuruldu ve eğitim yapılacak yerler süslendi ve ışıklandırıldı. O gün şehirlerde yeni Türk harfleri marşı bandolar nezaretinde söylenmiş, halk büyük bir heyecan yaşadı⁵². Millet Mektepleri ile okuma yazma öğretmenin yanısıra yetişkin kitlenin vatandaşlık öğretilmesi amacıyla eğitilmesi düşünülmekteydi⁵³. Yeni Türk harflerinin sağladığı kolaylıktan yararlanılarak yurttan okuma yazma bilmeyenlerin sayısını azaltmak⁵⁴; bireyleri eğiterek topluma yararlı birer insan haline getirmek ve dolayısıyla topluma katkı sağlamak Millet Mekteplerinin en önemli amaçları arasında sayıldı.

Yeni Türk harfleriyle başlayacak öğrenime uygun ve resimli olarak hazırlanmış bulunan 'Alfabe' Millet Mekteplerinin ilk ders kitabı olarak okutuldu. Bu alfabede⁵⁵, yer alan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözleri çok anlamlıdır:

"Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her arkadaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir millet yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır.

*Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir., mazisini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün arkadaşların faaliyetini isterim"*⁵⁶.

Millet Mekteplerinde 'Kıraat Kitabı'⁵⁷ ikinci ders kitabı olarak okutuldu. Bu kitap, ahlaki, vatani ve milli esaslara göre hazırlanmış okuma parçalarından oluşmaktaydı. Buralarda okutulan en önemli ders kitabı ise 'Yurtbilgisi'ydi⁵⁸. Bu kitapta anayasa, cumhuriyet yönetimi, işleyişi, seçimler, Türkiye Büyük Millet Meclisi v.s. gibi konular yer almaktaydı.

Harf devriminden sonra açılan Millet Mektepleri, Türk devrimini halka yaymada önemli katkılarda bulundu. Halkı okuma yazma coşkusu sardı. Mustafa Kemal Atatürk'ün Kasım 1929 yılı Meclis açış konuşmasında söylediği şu sözler bu coşkuyu daha da artırmak ve geliştirmek içindi:

⁵² Müçteba İLGÜREL, *a.g.e.*, s.30

⁵³ Uygur KOCBAŞOĞLU, *Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin Gözlemler*, Ankara:1981, s.3.

⁵⁴ Falih Rıfkı ATAY, *Çankaya*, İstanbul:1969, s.443-444.

⁵⁵ Bkz. Sabri CEMİL, *Millet Mektepleri Alfabetesi*, İstanbul: İkdam Matb., 1929.

⁵⁶ *Aynı eser*, s.4-5.

⁵⁷ Sabri CEMİL, *Millet Mektepleri Kıraati*, İstanbul: İkdam Matb., 1929.

⁵⁸ İbrahim HİLMİ, *Millet Mekteplerine ve Halka Mahsus Yurt Bilgisi*, İstanbul: Maarif Matb., 1931.

“...Meclisimizin en büyük eseri olan Türk harfleri, memleketin umumi hayatına tamamen tatbik olunmuştur. İlk müşkülât, milletin mefkûre kuvveti ve medeniyete olan muhabbeti sayesinde kolaylıkla yenilmiştir. Millet mektepleri, normal tedarikat haricinde, kadın erkek yüzbinlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti. Bu mekteplerin daha fazla gayret ve şevkle idame edilmesi gerekmektedir”⁵⁹.

Harf devriminden sonra ülke okuma yazma seferberliğiyle birlikte bir okula döndü. Bu seferberliğin doğal bir sonucu olarak okuma yazma oranı hızla değişti ve okuma yazma bilenlerin sayısının kısa zamanda büyük ölçüde artmasında Millet Mektepleri'nin rolü büyük oldu. Ülkede kadın erkek okuma yazma bilmeyen hiç kimseyi bırakmamayı amaçlayan Millet Mektepleri resmi ve resmi olmayan bir çok kuruluşun işbirliği neticesinde başlangıçta parlak sonuçlar verdi, gittikçe daralan bir süreç içerisinde 1948-1949'a kadar sürdü ve kapandı. Çok partili siyasal düzende Millet Mektepleri artık ortaya çıkmadı, ancak halk yeni partilere üye olarak siyasal etkinliklere katılmaya, meslek etkinlikleri yanında devlet yönetimi ile ilgilenmeye başladı. Zaten yeni yazı da yerleşmiş, tüm yazılı yaşam yürümeğe başlamıştı.

9. Halkevleri ve Halkodaları

1931 Nisan'ında Türk Ocakları'nın kapanması üzerine daha geniş bir program ile çalışacak ve daha çok yurttaşı içine alacak bir kültür kurumuna ihtiyaç olduğu anlaşılmıştı⁶⁰. 1932 yılında Atatürk'ün direktifleri ile Halkevleri kuruluş çalışmaları başlatılmış ve görev Cumhuriyet Halk Partisi'ne verilmişti. Türk Ocakları'ndaki halkçı görüşün önderi Dr.Reşit Galip, Halkevleri'nin örgütlenme işini üstlendi. Halkevleri yasası ve çalışma koşullarını belirleyen yönetmelik, 19 Şubat 1932'de hazırlandı. Halkevleri açılış konuşmasını Ankara Halkevi'nde yapan, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker Halkevlerini dayandığı temel düşünceyi şu sözlerle açıklamaktaydı:

“Arkadaşlar,

Bir milletin yetişip istikbale hazırlanması için klasik vasıtalar ve müesseseler, mekteplerdir. Fakat muasır milletler, milli mevcudiyet olarak yetişip teşkilatlanmak için mekteplerin yalnız usuller, nizamlar altında çalışmasını kâfi görmüyorlar...Fakat bu asırda milletleşmek için, milletçe kütelleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lazımdır... Gençlik istikbalin ışığıdır. Gençlik mütemadiyen yetişen, yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır... Cumhuriyet Halk

⁵⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:I, s.379.

⁶⁰ Uluğ İLDEMİR, “Halkevleri ve Halkodaları”, Atatürk ve Halkevleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974, s.120.

Fırkası'nın Halkevleri ile takip ettiği gaye; milleti şuurulu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır...⁶¹.

Mustafa Kemal Atatürk, halkçı düşüncenin en büyük ürünlerinden biri olan Halkevleri'nin açılışında söylediği şu sözleri, Halkevleri'ne duyulan gerekliliği açık bir şekilde ortaya koymaktaydı:

“Gençlik, gelişen ve yetişen bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır. Ulus bilinçli, birbirini anlayan , birbirini seven, ideale bağlı bir toplum halinde örgütlenmelidir. En güçlü öğretim araçlarına ve öğretmen oranlarına sahip olmak yeterli değildir. Halkı yetiştirmek toplum haline getirmek için ayrıca bir ulusal halk çalışmasının düzenlenmesini geri bırakmayız. Silah gücünden ve her türlü şiddet ve madde kuvvetlerinden daha etkili olan düşünce kuvvetidir. Ulusumuzu bu alanda yetiştirmeliyiz”⁶².

Halkevlerinin kurulmasında ve yönetiminde gözönünde tutulan genel ilkeler şunlardı:

C.H.P.'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik prensipleri içerisinde çalışan birer kültür ve halk terbiyesi kurumu olan Halkevleri, C.H.P'ye bağlı olmakla beraber bir siyasi kurum olmamış, açıldığı kentin ya da köyün halkevi olmuştur. Halkevleri kendilerine verilen çalışma programları içinde kendi çalışmalarını kendileri düzenlemekteydi. Bir yerde bir halkevi açabilmek için; yeterli üye yanında, en az 200 kişilik bir salon ile bir kütüphane ve çalışma odası, açık hava jimnastiğini yapmaya elverişli bir avlusu olan bina bulmak zorunlu tutulmuştu. Halkevleri yönetimi genel kurulca yürütülmekteydi. Yeni açılan halkevlerinin açılışı, 19 Şubat'ı takip eden ilk pazarında törenle yapıldı.

19 Şubat 1932'de Türk Ocakları'nın yerini almak üzere açılan Halkevlerinin kuruluş amaçları; Recep Peker, Reşit Galip ve İsmet İnönü'nün çeşitli yer ve zamanlarda yapmış oldukları konuşmalara dayanılarak şu şekilde özetlenebilir:

a- Ulusu bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, aynı ideal etrafında toplanabilen bir halk kütlesi halinde örgütlemek;

b- Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak;

c- Ulusal birliği oluşturan, millî ruhu biçimlendiren ve güçlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek;

d- Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyip artıracak köycülük çalışmalarının yapılması,

⁶¹ *Hakimiyeti Milliye*, 20 Şubat 1932, s.2.

⁶² Muharrem TUNAYA, “Atatürk'ün Halkçılık İlkesi ve Çalışma Hayatı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, II,3(Mart 1986),

e- Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilkelerini ve bu ilkelerin ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan bir merkez olması⁶³.

Açılan her halkevinde mutlaka olması gereken etkinlik alanları da şu şekilde belirlenmişti:

1. Dil ve Edebiyat
2. Güzel Sanatlar
3. Temsil
4. Spor
5. Sosyal Yardım
6. Halk Dershaneleri ve Kurslar
7. Kütüphane, Yayın
8. Köycülük
9. Tarih, Müze

Dil ve Edebiyat kolu halkın gene bilgisini artmasına, parti prensiplerinin kökleşmesine, yurt sevgisinin, yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesine yarayacak konuşmalar, konferanslar, törenler hazırlık ve genel olarak dil ve edebiyat konularıyla yakından ilgilendi. Güzel Sanatlar kolu güzel sanatlara halkın sevgisini artırmak ve güzel sanatların ülkede gelişmesi için çalıştı. Temsil kolu, Halkevleri çalışma kollarının en önemlisi olup, ülkede tiyatro sevgisi, tiyatro zevkini yerleştirmeye çalıştı. Milli sporu canlandırmayı en önemli amaçları arasında sayan Spor Kolu, her çeşit sporun gençler arasında yaygınlaştırmak için çok önemli görevler üstlendi.

Ekonomik sıkıntılar içinde yaşayan halkın sağlık sorunlarına gereği kadar ilgi gösteremeyeceği düşünülürse, Sosyal Yardım Kolu'nun üstlendiği rolün önemi kendiliğinden anlaşılır. Yoksullara yardım etmek, dispanserler açmak ve gezici doktorlarla halkın yardımına koşmak gibi görevler bu kolun görevleri arasında sayıldı.

Halk Dershaneleri ve Kurslar kolu ile Kütüphane ve Yayın Kolu, halkın okuma yazma konusundaki gereksinimlerini karşılamaya çalıştı, bu amaçla dil ve uzmanlık kursları açtı. Halkı bilgilendirme noktasında açılan kütüphanelerin hizmeti de çok büyük oldu. 'Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi üretici köylüdür' diyen Atatürk'ün bu derin ve anlamlı sözlerinin bir gereği olarak Halkevlerinin bir koluna da köy işleriyle uğraşma görevi verildi. Tarih ve Müze Kolu ise, zengin ve engin bir tarihe sahip olan, altında ve üstünde binlerce yıllık eski medeniyetlerin izlerini taşıyan ülkemizin tarihini araştırmak, tarih eserlerini halka tanıtmak görevini başarıyla yürüttü.

⁶³ Tefik ÇANDAR, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:IV, İstanbul: İletişim Yay., s.880.

Halkevlerinin kuruluşu Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde girilmiş olan en geniş ve en etkili halk eğitimi girişimi oldu⁶⁴. Halkevleri, Atatürk'ün halkçı düşüncesinin en büyük ürünlerinden birisiydi. Atatürk, halkçılığı göstermelik olarak ele almadığını çok kısa bir dönemde yurdun dört bir yanını halkevi ağı ile örerak bütün dünyaya gösterdi⁶⁵. Halk ile devlet arasında varolan boşluğu doldurmak için de halkevleri kurulmuştu.

Mustafa Kemal Atatürk, her konuşmasında, her gittiği yerde devrimlerin gelişmesi, hızla yerleşmesi için halk eğitiminin zorunlu olduğunu savundu. Bu nedenle sosyal, kültürel ve demokratik niteliğe dayanan bu ödevi halkevlerine verdi. Bu ödev, Atatürk'ün devrim felsefesine en uygun ve en etkili olanıydı⁶⁶. Halkevleri, Atatürk'ün sağlığında olsun onu takip eden yıllarda olsun halk çocuklarının yetişmesinde, halkın aydınlanmasında, ulusal kültürümüzün gelişmesinde unutulmaz hizmetler gördü⁶⁷.

Halk için halk içinde açılmış olan bu kuruluşlar, Atatürk devrimlerinin yayılmasına, halk tarafından benimsenmesine çalıştı; kapıları sınıf, yaş, kadın, erkek, siyasi kanaat gözetmeksizin bütün yurttaşlara açık tutuldu. Bu çatı altındaki toplanmalar yaklaşımcı, kaynaştırıcı ve birleştirici vasıflarıyla milli şuurun doğmasına, gelişmesine milli birliğin kuvvetlenmesine yardım etti.

1940'lı yıllardan sonra küçük kasaba ve köylerde halkevlerinin küçük bir modeli olan halkodaları açıldı ve çalışmaya başladı. Halkodası açmak için en az üç kolda faaliyet göstermek zorunlu tutulduğu için, bir çok yerleşim biriminde maddi yetersizlikler nedeniyle halkodası açılmadı. Üye sayısının en az 50 kişi ile sınırlandırılmış olması da halkodası açmanın önünde bir başka sorun oldu.

1940 yılı içinde sayıları 140'ı bulan halk odaları, halkevleri gibi çeşitli çalışma kollarına sahip olmasa da faaliyet alanları aynı oldu.

Özetle aktarmaya çalıştığımız Millet Mektepleri, Halkevleri ve Halkodaları gibi kuruluşlar, eğitmen kurslarıyla başlayan Köy Enstitüleri ve Yüksek Köy Enstitüleri adını alan okullar dışında halka Atatürk'ün de ifadesiyle silah gücünden, her türlü şiddet ve madde kuvvetinden daha etkili olan düşünce kuvvetini artıracak bilgi ve becerileri kazandırmak üzere örgütlendirildi. 1928-1950 yılları arasında gerek örgün gerekse yaygın eğitim alanlarında gerçekleştirilen tüm eğitim etkinlikleri; yeni yazıyla, yeni dil-tarih anlayışıyla Türk insanını bilgili, becerili ve bilinçli kılarak Türkiye Cumhuriyeti'ne, bağımsız Türk devletine sahip çıkarmak amacına yöneldi.

⁶⁴ Kadri KAPLAN, "Halkevleri", *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974, s.135.

⁶⁵ Anıl ÇEÇEN, "Atatürk'ün Kurduğu Halkevleri", *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974, s.89.

⁶⁶ Ferit Celal GÜVEN, "Halkevlerinin Kuruluş Nedeni", *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1974, s.59.

⁶⁷ Mehmet SALİHOĞLU, "Halkevleri Nedir Ne Değildir?", *Aynı eser*, s.76.

10. Sonuç

Atatürk'ün Halkçılık İlkesi ve halkçılık anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan halk eğitimiyle Türk halkı, okur yazar oldu, devlet yönetimini, Türk devrimini konuşmaya, tartışmaya yöneldi; sorunları, açmazları, çarpıklıkları belgeledi; yüzyıllardır susan, susturulan halk, çözümler, çabalar, atılımlar ve yapıcı eylemler ortaya koyabildi. Böylece, aydınlık kamuoyu oluşmaya, halk yönetimi olan demokrasiyi daha çok benimseme ve yorumlamaya başladı. Halk eğitimi ile Türk insanı, bir bakıma insan olmanın, demokrasiye uyabilmenin ülke kalkınmanın ve ulusça uyanmanın yolunu öğrendi.

Kalkınmış batıya ulaşabilmek için batının kültürel, sosyal, siyasal kurum ve davranışlarına inanan Mustafa Kemal Atatürk, 'doğulu' olan bünyeyi 'batılı' yapmak için halkı eğitmenin zorunlu olduğuna inandı ve bütün çabaları buna yönelik oldu. Medreselerin kapatılması, Tevhid-i Tedrisat bu nedenle gerekli görüldü. Yeni Türk alfabesiyle eğitimin yaygınlaşacağı ve böylece batılılaşmanın de hızlanacağı düşünüldü.

Atatürk'ün halkçılık anlayışı devlet yönetiminde de kendisini gösterdi; halka yönetimde söz hakkı vermenin yanısıra, onu ekonomik yönden kalkındırmayı da hedefledi. Yüzde yirminin ancak okur-yazar olan ve yoksulluk içinde yaşayan bir halkın fertlerinden yönetime katılma, siyasi yetkilerini kullanma beklenmemeliydi. Türk halkını yönetimde söz sahibi yapabilmek için ilk önce aydınlatılmasına; vatandaşlık görevinin öğretilmesine, bunun için de geniş bir halk eğitimine ihtiyaç duyuldu. Millet Mektepleri, Halkevleri ve Halkodaları bu eğitimi gerçekleştirmek için çok büyük bir görev üstlendi.

Atatürk, halkı uyarmayı, aydınlatmayı, yapılan ve yapılması düşünülen işler konusunda halka bilgi vermeyi halkçılık ilkelerinden biri saydı ve bunu iki şekilde uyguladı. Birincisi, yapılacak işleri, yenilikleri ve devrimleri halka açıklamak, anlatmak; buna karşı direnenlerin halkı kandırmasını, aldatmasını önlemek. İkincisi ise, geçmiş yüzyılların kötü birikimi olan çağ dışı alışkanlıklardan, geleneklerden, geriletici, yıpratıcı etkilerden halkı kurtarmak ve yeniliğe alıştırmak. Bu, çok zor ve aynı zamanda uzun bir süreci gerektiren bir işti.

KAYNAKÇA

-----, *Millet Mektepleri Kırcaati*, İstanbul 1929

AKIN İlhan, *Kamu Hukuku*, İstanbul 1974

Atatürk'ün Halkçılık Anlayışının Türkiye'nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi

- ALPAY Meral, “Halk Eğitiminin Önemi”, *Türk Kütüphaneler Bülteni*, XIX, 4(1970)
- ARAR İsmail, *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık Anlayışı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, İstanbul 1963
- ATATÜRK Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, Cilt:I, II,III, Ankara 1989
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:I,II, İstanbul 1945
- ATAY Falih Rıfkı, *Çankaya*, İstanbul 1969
- AVCIOĞLU Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, Cilt:I, Ankara 1979
- BERBEROĞLU Hürriyet, *Halkçı İdeolojinin 19.yy.da Osmanlı İmparatorluğu'nda ve 20.yy.'da T.C. Kuruluş Dönemi Süresince Gelişimi*, İ.Ü.Sosyal Bilimler Enst. Master Tezi(Yöneten: Vakur Versan)
- BERKES Niyazi, *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul 1965
- BERKES Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,(?)*
- C.H.P. *Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10-18 Mayıs 1931*, İstanbul 1931
- CEMİL Sabri, *Millet Mektepleri Alfabetesi*, İstanbul 1929
- ÇANDAR Tevfik, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:IV, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- ÇEÇEN Anıl, “Atatürk'ün Kurduğu Halkevleri”, *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974
- DEVELLİOĞLU F. - KILIÇKINI N., *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1975
- EYYÜBOĞLU İsmet. Z., *Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri*, İstanbul 1981
- GÜNEŞ İhsan, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, Ankara 1997
- GÜVEN Ferit Celal, “Halkevlerinin Kuruluş Nedeni”, *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974
- Hakimiyeti Milliye*, 20 Şubat 1932
- HANİOĞLU Şükrü, *Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981
- HİLMİ İbrahim, *Millet Mekteplerine ve Halka Mahsus Yurt Bilgisi*, İstanbul 1931.
- İLDEMİR Uluğ, “Halkevleri ve Halkodaları”, *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974
- İLGÜREL Müçteba, *Millet Mektepleri*, İstanbul 1981
- KANSU Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt:I, Ankara 1966
- KAPLAN Kadri, “Halkevleri”, *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974

Abdullah İLGAZİ

- KARAHAN A.Neyzar, *Atatürk'ün Halk İktidarı Anlayışı*, Ankara 1981
- KILIÇ Eşref, *Türkiye'de Halk Eğitim*, Ankara 1968
- KİLİ Suna, *Atatürk Devrimi*, Ankara 1981
- KOCBAŞOĞLU Uygur, *Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değın Gözlemler*, Ankara 1981
- MARDİN Şerif, *Jöntürklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul 1983
- Meydan Larouse*, V.Cilt, İstanbul 1971
- NİMETULLAH Halil, *Halkçılık ve Cumhuriyet ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti*, İstanbul 1930
- ÖKMEN Necdet, *Halkçılık Üzerine*, İstanbul 1969
- ÖZDEMİR Emin, "Halkçı Atatürk", *Ilgaz Dergisi*, XVII, 194(1977)
- PAKALIN M.Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, Cilt:I İkinci Basım, İstanbul 1971
- SALİHOĞLU Mehmet, "Halkevleri Nedir Ne Değildir?", *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974
- TANYOL Cahit, *Atatürk ve Halkçılık*, Ankara 1984
- TOPRAK Zafer, "Halkçı İdeolojisinin Oluşumu", *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1977
- TUNAY Muharrem, "Atatürk'ün Halkçılık İlkesi ve Çalışma Hayatı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, II,3(Mart 1986)
- TUNAYA Muharrem, "Atatürk'ün Halkçılık İlkesi ve Çalışma Hayatı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, II,3(Mart 1986)
- TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul 1972
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Cilt:4, Ankara 1980
- ÜLKÜTAŞIR M.Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara 1973